

Explosies: kwetsbaarheden blootgelegd

Edward van der Torre¹, 5 juni 2024

Op verzoek maak ik graag een gespreksnotitie voor een rondetafelgesprek met de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid op 13 juni 2024; over explosies die te maken (lijken te) hebben met georganiseerde (drugs)misdaad. Met anderen verricht ik onderzoek naar ondermijnende effecten van georganiseerde misdaad.² Daarbij springt het publieke geweld door een reeks explosies in het oog. Hoogfrequent en aanhoudend in bijvoorbeeld Amsterdam en Rotterdam, maar ook - zij het minder frequent - in kleinere gemeenten, zoals Vlaardingen of IJmuiden. U beschikt ongetwijfeld over de precieze aantallen. Het gaat in elk geval om veel explosies in enkele jaren (vele honderden) die materiële schade veroorzaken, directe slachtoffers maken, angst inboezemen en veel inzet vereisen van politie, justitie en gemeenten. Onder burgers roept het kritische vragen op over de slagkracht van de overheid.

Ik ben blij dat u zich over dit fenomeen buigt, want het legt kwetsbaarheden bloot. Het legt de vinger op perverse criminele invloeden op jongeren en jongvolwassenen en het wijst op een lokaal opsporings- en informatietekort. Ook kan een lokale driehoek worden overvraagd, zonder dat er beproefde routines zijn om tijdelijk gepaste bijstand in te roepen.

1. Explosies: de criminele context

- 1) Georganiseerde drugscriminaliteit: internationaal en lokaal. Nederland is al decennia een belangrijk knooppunt bij de internationale drugshandel. Er wordt enorm veel geld mee verdiend. *Deze sterk internationale drugsmisdaad is verankerd in criminele netwerken met een fysiek-sociale basis in wijken (en dorpen).*
- 2) Veelzijdige misdaad en criminele invloed. Drugsmisdaad is verknoopt met witwassen (van drugsgeld), ondergronds bankieren, criminele investeringen (o.a. in vastgoed en bedrijven) en wapenhandel. Criminele netwerken opereren als huisvester (verhuur woonruimte), werkgever, zorgverlener, bankier, sponsor en leverancier van allerlei illegale producten.³ *Doordat criminele netwerken lokaal al dit soort functies vervullen, krijgen ze status en invloed, inclusief perverse invloed op jongeren en (jong)volwassenen.* Zie punt 5.
- 3) Conflict-gevoeligheid. De drugswereld is conflictgevoelig. Er worden riskante financiële afspraken gemaakt over levering, transport en betaling. Conflicten moeten onderling worden beslecht. Het publieke drugsgeweld ligt in ons land niet op een hoog niveau; afgezet tegen de grote omvang van de drugsmisdaad ligt het zelfs op een laag niveau. *Echter, nu de drugsmisdaad zo omvangrijk is, neemt ook het publiek zichtbare geweld toe. Dit komt mede door de opkomst en 'doorgroei' van (over-)opportunistic criminelen en doordat een categorie criminelen stress ervaart en mogelijk drugsverslaafd is. Dergelijke criminelen nemen risico's, terwijl ze er vaak (lang en grotendeels) mee weggomen.* De lokale opsporing ligt immers op een laag niveau (zie punt 2.1). Gaat het toch mis (aanhouding, onderschepping, onderlinge diefstal), wordt eerder naar grof geweld gegrepen, zoals een explosie bij een woning.
- 4) De aantrekkingskracht van de criminele wereld. Kwetsbare wijken en jongeren zijn een soort arbeidspoule voor georganiseerde (drugs)criminelen. Volgens het dashboard Zicht op

¹ Dr. E.J. van der Torre is bestuurskundige en criminoloog bij LokaleZaken.

² Ik baseer me als coauteur onder andere op drie rapporten: 'Het [Pact voor de Rechtsstaat](#)' (2020); '[Preventie met Gezag](#)' (2021); en '[Naar een Pact voor de Rechtsstaat 2.0](#)' (2023).

³ P. Tops en E.J. van der Torre (2024). *Ondermijning. Over de praktische betekenis van een analytisch begrip*. Boom: Den Haag.

Ondermijning lopen ruim 160.000 jongeren een hoog risico om in de drugscriminaliteit te belanden. Het vooruitzicht op criminele inkomsten en status is aantrekkelijk. *Organiserende criminelen zetten gewillige of afhankelijke jongeren en twintigers in bij strafbare feiten*: drugs verkopen, vervoeren, stelen of veiligstellen ('uithalen') of misdaadgeld op hun bankrekening storten. Veel criminele uitvoerders blijven bungelen als katvanger; sommigen klimmen op, over de rug van deze loopjongens en -meisjes. *In de criminele wereld is de kansen- en vermogensongelijkheid groot en zijn de omgangsvormen bot en rauw*. Zie punt 5.

- 5) Jongeren en twintigers worden klemgezet: perverse invloeden, soms grof geweld. Een categorie jongeren en jongvolwassenen leidt een hectisch leven, met een optelsom van problemen: financieel, verslaving, sociale instabiliteit en/of onzekerheden omtrent woonruimte en werk. Het pad van onderwijs, werk en woningmarkt vergt geduld en volharding, terwijl acute problemen en behoeften worden gevoeld. Criminelen voorzien onmiddellijk daarin: het nodige geld, werk of klusjes, 'gratis' drugs, woonruimte (een kamer) en ook wel aandacht en statustoekenning. De criminele wereld scout jongeren, is *outreaching* (fysiek en digitaal) en lijkt de helpende hand te bieden. Echter, er ontstaan schuldenposities of machtsposities waarmee criminelen invloed uitoefenen. *In deze hectische en ongelijke criminele omgeving blijken jongeren vatbaar voor rationeel gezien bizarre geweldsklussen: een klein eenmalig geldbedrag voor een explosie in een woonwijk of bij een bedrijfspand*. Het had aanvankelijk, naar verluidt, vooral plaats in de drugswereld; inmiddels monden ook andere conflicten uit in explosies. Het doelwit zijn niet perse (panden van) personen waarmee een conflict bestaat; het kan iemand zijn in de sociale omgeving daarvan. Dit soort criminele grilligheid leek tot voor kort onbestaanbaar, zeker als patroon.

2. Opsporing: relevante knelpunten

- 1) Een lokaal opsporings-gat. De nationale politie telt tien regionale eenheden, 43 districten en 167 basisteams. In de basisteams werken geüniformeerde agenten, zoals wijkagenten en agenten die noodhulp verlenen. In de basisteams krijgt een klein team met agenten de taak 'veel voorkomende' misdrijven te vervolgen, zoals winkeldiefstal. De districtsrecherche onderzoekt ernstige aangiftedelicten, zoals een woninginbraak of overval. Opsporing van georganiseerde misdaad is een taak voor de landelijke en tien regionale researchediensten. Zij richten zich op 'zware' jongens. Het overgrote deel van de (drugs)criminelen is niet 'groot genoeg' en ontspringt vaak de dans. *Wat Fijnaut (2012) voorspelde, kwam uit: de lokale opsporing van de georganiseerde criminaliteit stagneert*.⁴ *Drugscriminelen profiteren van dit opsporings-gat*. Dit is een streep door de rekening van de basisgedachte van gebiedsgebonden politie, namelijk dat lokale politiekennis uitmondt in tijdige actie, om erger te voorkomen.⁵
- 2) Informatietekorten. Beginnende en opklimmende criminelen blijven vanwege het opsporings-gat vaak lang buiten schot van opsporingsonderzoeken. In het boek 'Recherchebazen' vertelden politiechefs in 2013: *de politie is het overzicht van de lokale criminaliteit kwijtgeraakt; te veel nieuwkomers en te weinig lokale opsporingsonderzoeken, onder meer vanwege de grote inzet op regioniveau bij onderzoeken door Teams Grootschalige Opsporing (TGO) naar ernstige/kapitale delicten*.⁶ Explosies leggen dit informatietekort bloot. Er blijkt weinig harde startinformatie te kunnen zijn, terwijl zachte informatie erop kan wijzen dat bepaalde (vermoedelijke)

⁴ C. Fijnaut (2012). *Het nationale politiekorps. Achtergronden, controverses en toekomstplannen*. Amsterdam: Bert Bakker.

⁵ E.J. van der Torre en J. van Valkenhoef (2017). *De lokale betekenis van basisteams. Over het werk van geüniformeerde agenten en het gebrek aan rechercheurs*. Boom: Den Haag.

⁶ E.J. van der Torre, M.J. van Duin en E. Bervoets (2013). *Recherchebazen. Een empirisch onderzoek naar justitieel politieleiderschap*. Amsterdam: Reed Business.

hoofdrospelers hun sporen hebben verdiend in de criminele wereld. Dit resulteert in onzekerheden en in een achterstand bij overheidsreacties op explosies.

- 3) Opsporingsspagaat. Politie en justitie bevinden zich in een opsporingsspagaat. Harde opsporingsindicaties (o.a. vanwege geraakt crimineel berichtenverkeer) leggen een grote claim op de landelijke recherche en op de tien regionale researchediensten. Hier komt dan nog een stroom internationale rechtshulpverzoeken bij, net als frequente drugsvangsten. *Tegelijkertijd is er een grote behoefte aan lokale opsporingscapaciteit, bijvoorbeeld onder wijkagenten en burgemeesters.*

3. Wat nodig is: langdurige inzet en opschaling

De beschreven explosieve omstandigheden vragen om gerichte preventie onder een moeilijke doelgroep, al zijn ook gepaste reacties nodig: lokale opsporing en extra tijdelijke lokale inzet bij aanhoudende explosies en explosiedreiging. Preventie is goud waard en goedkoper dan repressie, maar de omstandigheden vragen ook om toezicht, opsporing en bestraffing. Het getuigt immers van kwade wil om jonge mensen te misbruiken bij gewelddadige conflicten. Preventie en repressie dienen een twee-eenheid te zijn. Langs drie lijnen is versterking nodig:

- 1) Lokale opsporing: een noodzakelijke basisvoorziening. De ernstige en structurele lokale misdaad vergt lokale recherche, op het niveau van basisteams en districten, met als taak: opsporing van de lokaal verankerde georganiseerde misdaad. Het Pact voor de Rechtsstaat 2.0 vraagt duizend (extra) lokale rechercheurs. Niet als doel op zich, maar om het leven van (jonge) bewoners sociaal veiliger te maken en als noodzakelijke steun in de rug voor slachtoffers. Het is *niet* in strijd met de vermaatschappelijking van de politie volgens de gebiedsgebonden politievisie. Het is juist het noodzakelijke en ontbrekende sluitstuk of voorportaal daarvan, zodat gepast kan worden gereageerd op lokale misdaad. Ook helpt lokale opsporing om een gereguleerde drugsmarkt te beschermen tegen de goed georganiseerde illegale drugsmarkt.
- 2) Opschaling: als de driehoek het niet redt. Een reeks explosies op lokaal niveau overvraagt de lokale driehoek, zeker buiten de grootste (vier) gemeenten. Bij terreur, ernstige ordeverstoringen, risico-evenementen en criminele bedreigingen bestaan er opschalingsmodaliteiten (o.a. DSI, ME, SGB0-regelingen en Bewaken & beveiligen). Ook bij ernstige/kapitale delicten is dit het geval, namelijk TGO-onderzoeken. Bij lokale overbelasting vanwege crimineel geweld dat langere tijd de openbare orde ernstig verstoort, is het improviseren, vaak met ook nog eens een informatieachterstand. Er wordt lokaal nu soms een TGO opgestart. Dat vergt geduld, overleg en overreding; zekerheden of routines ontbreken. Het is raadzaam een procedure op te stellen voor bijstand aan de lokale driehoek, in de vorm van een tijdelijk rechteamteam en tijdelijk opgehoogd blauw politietoezicht.
- 3) Doortastende professionals: focus op risicojongeren. Preventie met Gezag pleit voor doortastende preventie. Dit is een vak op zich; het vergt professionals die over straatwijsheid beschikken, die op straat zijn als het gebeurt (ook in de late uren) en die een 'klik' kunnen maken met jeugdigen, ook onder lastige of nare omstandigheden. Er bestaat behoefte aan sociale noodhulp: jongeren die zo nodig onmiddellijk een lokale hulpverlener kunnen bellen. Criminelen zijn *out-reachend*; de overheid moet dat ook zijn. Om op straat invloed te hebben zijn niet alleen sociale vaardigheden nodig, maar ook ruggensteun in publieke organisaties om zaken voor elkaar te krijgen. Bijvoorbeeld een slaapplek, leefgeld of steekhoudend advies voor jonge mensen met acute noden.